

AZ EGYÉNI CÉLÚ FOGYASZTÁS RENDELTETÉS SZERINTI OSZTÁLYOZÁSA

COICOP

Az osztályozás céljai

A COICOP az SNA 1993 integráns része, emellett három további statisztikai területet is érint a használata: a háztartásstatisztikai felvételeket, a fogyasztói árindexet, és a Nemzetközi Összehasonlítási Programot (ICP). Mindezen célok érdekében a COICOP nomenklatúráját szükséges az egyes főcsoportokon belül további rész kategóriákra bontani. Az egyes országok és a különböző statisztikák közötti összehasonlíthatóság, értelmezhetőség céljából lényeges, hogy a COICOP struktúráját karbantartsuk. Fontos tudatában lenni annak, hogy a COICOP az SNA 1993 fogalmaihoz és meghatározásaihoz igazodik, ezért más felhasználási területek esetében ez a megfelelés nem feltétlenül kell, hogy megvalósuljon. Erre példa, hogy a háztartásstatisztikai felmérésekben nem szükséges információt gyűjteni a biztosítási szolgáltatásokkal kapcsolatos költségekről, amely kiadásokra vonatkozóan a COICOP viszont előírja az adatok összeállítását. A fogyasztói árindex néhány ország gyakorlatában magában foglalja a lakás célú kölcsönök után fizetett kamatokat, ami azonban a COICOP fogalomkörébe nem tartozik bele.

A COICOP osztályozási rendszeren belül megvalósuló célok az egyes statisztikai hivatalok által a fogyasztási kiadásokra vonatkozóan kifejlesztett csoportosításokon alapulnak, amelyek saját elemzési céljaikat szolgálták. Jóllehet a COICOP egyetlen fogyasztói viselkedési modellel sincs szoros kapcsolatban, az osztályozási rendszer megtervezésénél az a szempont érvényesült, hogy minél szélesebben tükrözze vissza a jövedelem-rugalmasságot. Az alacsony jövedelmű háztartások például kiadásaikon belül viszonylag nagy arányban költenek élelmiszerekre, ruházatra és lakásfenntartásra, ezzel szemben a magasabb jövedelmű háztartások kiadásain belül magasabb arányt képvisel a közlekedés, az oktatás, az egészségügy és a szabadidős tevékenységek.

A COICOP alcsoportjait megcímkeztük, aszerint, hogy “szolgáltatások” (SZ), “nem tartós” fogyasztási cikkek (NT), “féltartós” fogyasztási cikkek (FT), vagy “tartós” fogyasztási cikkek (T). Ez a kiegészítő osztályozás lehetőséget nyújt egyéb jelenségek elemzésére is. Például néhány esetben hasznos megbecsülni a háztartások tulajdonában lévő tőkejavak állományát, ehhez a COICOP “tartós” kategóriájú fogyasztási javai szolgálhatnak alapul.

Egyéni célú fogyasztás

A COICOP feladata, hogy felmérje három gazdasági szektorban: a háztartási szektorban, a háztartásokat segítő nonprofit intézmények körében és az államháztartási szektorban az egyéni célú fogyasztási kiadásokat. Egyéni célú fogyasztási kiadásnak azok a tételek minősülnek, amelyek egyének, vagy háztartások elkülönült fogyasztását szolgálják.

- A háztartások valamennyi fogyasztási kiadása egyéninek minősül; a COICOP 01-től 12-ig terjedő főcsoportjai határozzák meg ezeket a kiadási célokat.
- A háztartásokat segítő nonprofit intézmények fogyasztási kiadásait a konvenciók alapján szintén a háztartások egyéni célú fogyasztását szolgáló tételekként kell figyelembe venni. Ezeket a kiadási célokat a COICOP 13. főcsoportja sorolja fel.

- Az államháztartás fogyasztási kiadásainak csak kis része minősül egyéni célúnak. Azok a kiadások amelyeket közösségi szolgáltatásokra, védelemre, közigazgatásra, rendfenntartásra, gazdaságirányításra, környezetvédelemre, a lakáshelyzetre és a közösségi infrastruktúrára fordít az államháztartás, sokkal inkább tekinthetők közösségi, mint egyéni célú fogyasztási kiadásoknak. Ezek a kiadások a “közösségi célú fogyasztási kiadások” kategóriájába tartoznak, és ezért nem tartoznak bele a COICOP osztályozási körébe. A COICOP 14. főcsoportja meghatározza az államháztartási szektor egyéni célú fogyasztást szolgáló kiadásait, és rendeltetés szerint csoportosítja azokat, nevezetesen: egészségügy, oktatás, szociális ellátás, szabadidő és kultúra.¹

Az SNA 1993 mind a háztartásokat segítő nonprofit intézmények, mind az államháztartás egyéni célú fogyasztási kiadásait “természetbeni társadalmi juttatásként” határozza meg, és hozzáadja azokat a háztartások fogyasztási kiadásaihoz. Az ezáltal létrejött aggregátum elnevezése: “a háztartások tényleges végső fogyasztása” (vagy másként a “tényleges egyéni célú fogyasztás”). A háztartások, a háztartásokat segítő nonprofit intézmények és az államháztartás kiadásainak összeállítása során a COICOP azonosítja az ezen aggregátumba tartozó kiadásokat, egyúttal osztályozza azokat aszerint, hogy milyen célok elérése érdekében került sor azokra.

A COICOP alapvetően három részből áll:

- 01-től 12-ig terjedő főcsoportok: a **háztartások** egyéni célú fogyasztási kiadásai
- 13. főcsoport: a **háztartásokat segítő nonprofit intézmények** egyéni célú fogyasztási kiadásai
- 14. főcsoport: az **államháztartás** egyéni célú fogyasztási kiadásai

A rendeltetés szerinti bontás a 13. és 14. főcsoporton belül megfelel azoknak a céloknak, amelyeket a háztartásokat segítő nonprofit intézmények és az államháztartás funkcionális osztályozásai, azaz a COPNI és a COFOG külön-külön tartalmaznak. Minthogy a háztartásokat segítő nonprofit intézmények és az államháztartás fogyasztási kiadásai a COPNI és a COFOG szerint kerülnek osztályozásra, az egyéni célú fogyasztási kiadások e két osztályozási rendszeren belül közvetlenül bevihetők a COICOP 13. és 14. főcsoportjaiba is.

A COICOP szerinti statisztikai közlések

A COICOP vertikális elrendezésű, először a háztartások kiadásai, azt követően a háztartásokat segítő nonprofit intézmények kiadásai, végül az államháztartás kiadásai következnek. Ez a sorrend azért alakult ki, hogy kényelmesebb legyen az adatok összeállítása. A COICOP szerinti statisztikai közlések esetében jobban tájékozottunk, ha az adatokat az alábbiakban a 2.1 sz. táblában bemutatott mátrix formátumába rendezzük. Az utolsó oszlop mutatja a tényleges egyéni célú fogyasztás rendeltetés szerinti adatait, a 2-4 oszlopok pedig a három gazdasági szektor (a háztartások, a háztartásokat segítő nonprofit intézmények és az államháztartás) hozzájárulását jelenítik meg ehhez az aggregátumhoz.

¹ Az SNA 9.87 sz. bekezdése meghatároz egyéni célú kiadásokat a lakásszolgáltatás, a háztartási hulladékgyűjtés és a közlekedés területén. A lakásszolgáltatás és a közlekedés lényeges része a szociális ellátás alá tartozik. Ami a háztartási hulladékgyűjtést illeti, az teljes egészében közösségi szolgáltatás.

Az osztályozási egységek

A háztartások fogyasztási kiadásai esetében az osztályozási egységek megegyeznek az termékek és szolgáltatások beszerzésére fordított kiadási nemekkel. Az alapadatok általában a következő források valamelyikéből származnak: háztartásstatisztikai felvételek, kiskereskedelmi értékesítési statisztikák, továbbá a “termékáramlási” (commodity flow) becslések, amelyek a termékek és szolgáltatások folyó termelőfelhasználás és végső felhasználás szerinti eloszlását számszerűsítik. Fontos figyelembe vennünk, hogy az osztályozási egységek az egyes termékekre és szolgáltatásokra fordított kiadásokra vonatkoznak, nem rendeltetés szerinti kiadások. A COICOP 01-től 12-ig terjedő főcsoportjaiban az alapstatisztikákból származó adatok rendeltetés szerinti osztályozási rendszerbe illeszkednek bele oly módon, hogy a különböző termékeket és szolgáltatásokat aszerint foglaljuk azonos csoportba, hogy milyen speciális célokat szolgálnak. Ilyen célok pl. a test táplálása, védelme az időjárással szemben, a betegségek megelőzése és gyógyítása, tudás megszerzése, utazás egyik helyről a másikra stb.

A 13. és 14. főcsoportok osztályozási egységeit a COPNI és a COFOG osztályozási rendszereinek leírása ismerteti.

A COICOP osztályozás szerinti adatközlések javasolt mátrix formátuma

Rendeltetés	COICOP: háztartások	COICOP: háztartásokat segítő non- profit intézmények	COICOP: államháztar- tás	Tényleges egyéni célú fogyasztás
Élelmiszerek és alkoholmentes italok	01			01
Szeszes italok, dohányárúk és kábítószer	02			02
Ruházat és lábbeli	03			03
Lakásszolgáltatás, víz, villamosenergia, gáz és egyéb tüzelőanyagok	04	13.1	14.1	04+13.1+14.1
Lakberendezés, lakásfelszerelés, rendszeres lakáskarbantartás	05			05
Egészségügy	06	13.2	14.2	06+13.2+14.2
Közlekedés és szállítás	07			07
Hírközlés	08			08
Szabadidő és kultúra	09	13.3	14.3	09+13.3+14.3
Oktatás	10	13.4	14.4	10+13.4+14.4
Vendéglátás és szálláshelyszolgáltatás	11			11
Szociális ellátás	12.4	13.5	14.5	12.4+13.5+14.5
Egyéb termékek és szolgáltatások	12 (kivéve 12.4)			12 (kivéve 12.4)
Egyéb szolgáltatások		13.6		13.6
Összesen				

Többféle rendeltetésű termékek és szolgáltatások

A termékek és szolgáltatások többsége egyértelműen egyféle rendeltetésű, de vannak olyanok is, amelyek többféle céllal is igénybe vehetők. Példa lehet a motorok üzemanyaga, amelyet egyaránt fel lehet használni közlekedési eszköznek minősülő járművek, illetve szabadidős célú vagy sporteszköznek minősülő járművek meghajtásához. Hasonlóképpen lehet közlekedési vagy sporteszköz a motoros szán vagy a kerékpár.

Az általános szabály a többcélú eszközök és szolgáltatások esetében az, hogy a felhasználási lehetőségek közül a legjellemzőbb, domináns kategóriába kell az adott cikket, szolgáltatást besorolni. Ezt figyelembe véve a motorokhoz használt üzemanyagot a Közlekedés és szállítás főcsoportban kell elszámlálni. Ha a domináns felhasználási cél egy adott cikk esetében országonként eltérő, azon országok sajátosságának megfelelő domináns kategóriába kell a terméket, szolgáltatást sorolni, ahol az adott termék használata különösen fontos. Ezt az elvet követve mind a motoros szánt, mind a kerékpárt a Közlekedés és szállítás főcsoportban kell figyelembe venni, tekintettel arra, hogy az általános funkciójuk szerint közlekedési eszköznek számítanak azokban a régiókban, ahol a legtöbb ilyen terméket vásárolják, vagyis a motoros szán esetében Észak-Amerika és az északi országok jelentik a meghatározó térséget, a kerékpár vonatkozásában pedig Afrika, Délkelet-Ázsia, Kína valamint Észak-Európa alacsonyabb földrajzi fekvésű országai.

Néhány további példa a többcélú cikkekre: azon élelmiszereket, amelyeket nem otthon fogyasztanak el a Vendéglátás és szálláshelyszolgáltatás főcsoportban és nem az Élelmiszerek és alkoholmentes italok között kell figyelembe venni; a lakókocsi a Szabadidő és kultúra főcsoportba tartozik, nem pedig a Közlekedés és szállítás főcsoportba; a kosárlabda cipő és az egyéb sportcipők, amelyek egyaránt használhatók hétköznapi viseletként és a szabadidős öltözet részeként a Ruházat és lábbeli főcsoportba sorolandók, és nem a Szabadidő és kultúra főcsoportba.

Az egyes országok statisztikusait arra bátorítjuk, hogy osztályozzák újra a többféle rendeltetésű cikkeket, ha azt tapasztalják, hogy egy másik felhasználási cél jellemzőbb a saját országukban. Az ilyen újraosztályozásra azonban lábjegyzettel kell hivatkozni.

Vegyes rendeltetésű termékek és szolgáltatások

Az egyszerű kiadások néha egy sor árut és szolgáltatást foglalnak magukban, amelyek két vagy több különböző célt is szolgálnak. Például egy teljes körű szolgáltatást magában foglaló szervezett turistautazás egyaránt tartalmazza a közlekedésért, szállásért, vendéglátásért fizetett díjat, hasonlóképpen az oktatási szolgáltatások vásárlásakor a nyújtott szolgáltatás tartalmazhat egészségügyi ellátást, közlekedési, szálláshely-szolgáltatást, étellemezést, taneszközöket stb.

A kettő vagy több célt finanszírozó kiadások kezelése esettől függő, az alkalmazott megoldás során azt az elvet kell szem előtt tartani, hogy a különböző célok szerinti lebontás a lehető legpontosabb legyen, figyelembe véve azonban az adatok gyakorlati elérhetőségét is. Ebből következően a szervezett társasutazásra fordított kiadások a Szervezett társasutazás csoportba sorolandók, anélkül, hogy azokat a különböző rendeltetési célok – utazás, szállás, vendéglátás – szerint tovább bontanánk. Ettől eltérően az oktatási szolgáltatásokért fizetett kiadásokat – emennyire csak lehetséges – el kell osztani az Oktatás, Egészségügy, Közlekedés és szállítás, Vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás, Szabadidő és kultúra főcsoportok között.

Két további példát említünk a vegyes rendeltetésű fogyasztási alcsoportokra. A kórházi ellátásért fizetett összegek tartalmazzák az orvosi kezelést, a szálláshelynyújtást és a vendéglátás ellenértékét, a közlekedési szolgáltatásra fordított kiadások bizonyos esetekben tartalmazzák étkezési és szállás igénybevételi célokat is. Mindkét esetben az a megoldás, hogy a kiadásokat nem kell a rendeltetési célok szerint részletezni. Az első esetben a kiadásokat a Kórházi szolgáltatások csoportban, a másodikként említett példában a Közlekedés és szállítás főcsoport alá tartozó valamelyik kategóriában kell figyelembe venni.

A termékek fajtái

A legtöbb osztályozási alcsoport egyaránt tartalmaz termékeket és szolgáltatásokat. A termékeket tartalmazó osztályozási alcsoportok betűjelzésekkel vannak ellátva, attól függően, hogy nem tartós (NT, az angol rövidítés alapján eredetileg ND jellel), féltartós (FT/SD), vagy tartós (T/D) fogyasztási cikkekről van-e szó. A szolgáltatásokat tartalmazó homogén alcsoportok jelzése: SZ (az angol nyelvű verzióban: S). A nem tartós és a tartós javak közötti megkülönböztetés azon alapul, hogy az adott termék egy évnél hosszabb megfigyelési időszak alatt egyszer vagy ismételt többször illetve folyamatosan használható.² Továbbá a tartós fogyasztási cikkek, mint például a személygépkocsi, hűtőszekrény, mosógép vagy a televízió készülék viszonylag nagy értéket képviselnek. A féltartós fogyasztási cikkek abban különböznek a tartós fogyasztási cikkektől, hogy jóllehet használatuk időtartama meghaladja az egy évet, a várható élettartam lényegesen rövidebb a tartós fogyasztási cikkekénél, emellett az értékük is lényegesen alacsonyabb.³

Van néhány osztályozási alcsoport, amely termékeket és szolgáltatásokat egyaránt magában foglal. Ennek az oka, hogy praktikus szempontokat figyelembe véve nehéz lenne a felbontásuk aszerint, hogy csak árukat, illetve csak szolgáltatásokat tartalmazzanak. Az ilyen alcsoportok jelölése is általában SZ (S), mivel esetükben a szolgáltatási komponensek szerepe a domináns. Hasonlóképpen vannak alcsoportok, amelyeken belül egymás mellett megtalálhatóak nem tartós és féltartós, illetve féltartós és tartós fogyasztási cikkek. Ezen alcsoportok esetében a jelölések (NT, FT, T) aszerint kerülnek kiválasztásra, hogy milyen jellegű termékek a dominánsak.

Kapcsolódások a Központi Termékosztályozási Rendszerhez

A Központi Termékosztályozási Rendszer (CPC)⁴ szorosan kapcsolódik a COICOP 01-12 főcsoportjaihoz, tekintettel arra, hogy az árucikkek fordított kiadások alapvető építőelemei a jelen osztályozási rendszernek. A CPC és a COICOP 01-12 főcsoportjai közötti kapcsolatot bemutató összehasonlító táblázat külön kerül publikálásra.

² Az SNA 1993 9.38 sz. bekezdése alapján.

³ Az SNA 1968 6.93 sz. bekezdése alapján.

⁴ *Central Product Classification (CPC)*, 1.0 verzió; ENSZ, New York, 1998.